

№6 (888) 12 ақпан, 2021 жыл

Республикалық қоғамдық-саяси апталық газет

ARDAK.KZ
АҚПАРАТТЫҚ ПОРТАЛЫ

Айрықша ақпараттарыңыз болса
«Ватсан» арқылы тәуліктің кез-келген
уақытында мына байланыс телефоны
арқылы жолдай аласыздар:
8 (778) 115-15-25
Эл.пошта: ardak.gazeta@mail.ru

ЖАЗЫЛУ ИНДЕКСІ: 65475

МАҚТАУ ЕСТИГІШ САПАРБАЕВ, «ПАТША» БАТАЛОВ: КЕРІ ӘКІМДЕР «ТАҚТАРЫН» БОСАТА МА?

Қазақстан билігі үкіметті отставкаға жіберіп, депутаттар сайлан, министрлерді тағайындаған тастады. Жаңағарған мәслихаттар құрамы мен министрлердің қоғам белсенділөрі «ескі ойыншылар» деп сыйна алды. Кезек әкімдерде. Кім кетеді, кім қалады? Мамин үкіметтің жасы келген жауынгерлерін зейнетке жібере ме? Зейнет жасынан асса да ат үстіндегі жүргендер кімдер?

Амандақ Баталов, Алматы облысынің әкімі.

Биыл 69 жасқа толатын шенеунік Өзбекстандағы Нұкіс қаласында туған.

Баталов бір орында ұзак отырып қалған әкімдердің бірі. Зейнеткер-шенеунік жеті жылдан бері бір орында тапжылмастар отыры. Тіпті одан алматылықтар жалыға

бастады. Аймак басшысының халық арасында «патша әкім» деген аты бар. Бірақ жасы келген әкім зейнетке кетуге асығар емес. Алматылықтар жас басшы күтеді.

2020 жылы Баталов әкімдігі туристік бағыттарды дамыту, ұлттық саябактарды құру, ауыл шаруашылығын дамыту және ҚХР-мен трансшекаралық ынтымақтастықты дамыту жұмыстарына басымдық берді.

Бердібек Сапарбаев, Жамбыл облысынің әкімі.

Қызылорда облысының тұмасы 9 ақпандан 68 жасқа толады. Халық арасында «Сапарбаев басқарған аймактың бірінші бордюри өзгереді» деген тіркестер жиі айтылғанымен шенеунік сұқбаттарында отбасылық бизнесінің жоқтығына сендіруге тырысады.

Сапарбаев – ескі биліктің «жауынгері». Мәңгілік елдің «мәнгі жас» шенеунінгі. Жасы келсе де ат үстінде түспей жүргендегер қатарында. Қазақстанның бірінші президентінен жиі мактау естітін, Тоқаев сын айта алмайтын әкімдердің бірі. Ол жастардың алдын орап, алғашқы болып, вакцина салдырған еріктілер қатарынан табылды.

Машбекұлы 2020 жылдың ақпанынан Жамбыл облысын басқарады. Сапарбаев әкімдігі өткен жылы Масанчы ауылын қалпына келтіру, аймактағы сыйбайлас жемқорлық пен қылмысқа

әкімі.

Павлодар облысының тұмасы 66 жаста.

Соңғы кездеге Даниал Ахметов туралы жиі сөз болып жүр, Шенеунік жеті жылдан бері бір креслодан «тұрған жок».

Ахметов әкімдігі өткен жылы Ресей Федерациясы және ҚХР-мен трансшекаралық ынтымақтастықты дамыту, инвестицияларды тарту, ауыл шаруашылығын және Алакөлдің туристік инфрақұрылымын дамытуға жұмыстады.

Еске сала кетейік, Нұр-Сұлтан, Алматы, Шымкент қалаларын қосқанда Қазақстанның 14 облысын 17 әкім басқарып отыры.

Ескертү: Ақпараттар ашық дереккөздерден алынды.

карсы күрес пен аймақтық экономиканы әртаратандыру жұмысина басымдық берді.

Даниал Ахметов, Шығыс Қазақстан облысының

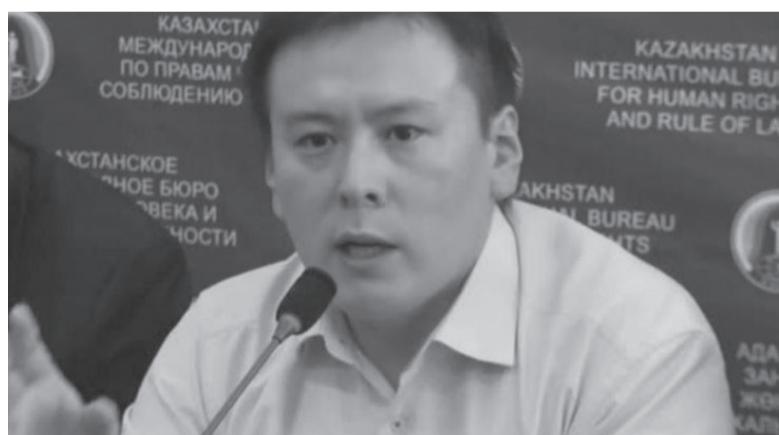
**ДИМАШ
ҚҰДАЙБЕРГЕН
АҚШ-ҚА
КӨШПЕКШІ**

Димаш Құдайберген жеке шығармашылығын дамыту үшін АҚШ-қа қошетінін айтты. Бұл туралы әнші MTV USA ариасына ағылышын тілінде сұхбат берген.

Димаш Кевин Кеннімен болған тоғыз минуттық әңгімесінің үзіндісін әлеуметтік желідегі паракшасында жариялады. Оның айтуынша, оған жанкуйерлерімен әнгімелесу, ата-анасының куанышы шабыт сыйлайды. Сондай-ак ол Қытайдағы өмірі туралы айтты. Онда тұрғындардың өзін жылы қарсы алғаны ұнаган екен.

«Менін қытайлық аудиториям өте мейірімді, қамкор», – деді ол. Ал музыканың, шоу-бизнес пен өнердің ордасы АҚШ-қа ол жеке шығармашылығын дамыту үшін қоштуді жоспарлап отырғанын айтты. Бірақ «отбасым өмір сүріп жатқан жер – ердайым сүйікті мекенім» деді әнші.

«БІЗДІҢ ЕЛДЕ ҰРЛАУҒА, ТОНАУҒА МҮМКІНДІК БАР Да, ХАЛЫҚА ҚАРЖЫЛАЙ ҚОЛДАУ ҚОРСЕТУГЕ МҮМКІНДІК ЖОҚ» - ЖАНБОЛАТ МАМАЙ

Көктемде коронавируспен күресуге деп бөлінген 14,5 миллиард доллар ұшты-қүйлі жоқ. Сол ақшаның басым бөлігі биліктегілердің қалтасына түссе, таңқалатын түк те жоқ.

Коронавируспен күреске деп бөлінген қыруар каржының есебін сұрап,

жоғары жақты жиі-жиі мазалап жүрген қоғам белсендісі әрі «Демократиялық партия» атты қоғамдық үйімнің жетекшісі Жанболат Мамай пандемияны сұлтауратып жүргіттың қалтасына түсуді тоқтатуды шақырды, деп хабарлайды Skifnews.kz ақпарат порталы.

Оның айтуынша, халықтың

каржысы әр түрлі жолмен шенеуніктердің қалталарына түсіп, одан әрі оффшорларға аударылып жатыр.

«Пандемияға бөлінген каржының 1 миллиард долларға жуығы «тиімсіз жұмсалған» болып шықты. Биліктің өзі осыны мойындан отыры.

«Тиімсіз» жұмсалды деген не? Ол шенеуніктердің қалтасына түсті, оффшорларға аударылды, ұрланды, тоналды деген сөз. Бұл тек қана ресми турде ашылып отырған мәлімет. Ал жасырын қалған, құпия сақталған ұрлығы қанша? Көктемде бөлінген 14,5 миллиард доллар ұшты — қүйлі жоқ. Сол ақшаның басым бөлігі биліктегілердің қалтасына түссе, таңқалатын түк те жоқ.

Бұл ұрлықты қалай тоқтатуға болады? Тек қана

талаптарымызды қоя білсек, аландарға шықсақ, сонда ғана тоқтауы болады. Осыншама каржының тонатпай, одан ғөрі елге несиелік амнистия жариялау керек деген ұсынысты қөтердік. Сол айтқанымыз дұрыс болып шықты. «Қаржы жоқ», «мүмкіндік жоқ» дегендер казір не дейді? Ұрлауға, тонауға мүмкіндік бар да, пандемия түсінде халыққа қолдау қорсетуге ақша жоқ па? Міне, осы бастаманы соңына дейін жеткізгіміз келсе, митинглерге шығып, аландарға барып, талапты ашық қоюмыз керек. Басқа жолы жоқ», – деп жазған ол өзінің facebook парапақшасында.

Естеріңізде болса, осыдан бірер күн бұрын Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл агенттігінің төрағасы Алик Шпекбаев пандемияны пай-

даланып қаржы жымықыру фактілеріне байланысты 100 қылмыстық іс тіркелгенін айтқан болатын. Олардың жартысына жуығы – корона дағдарыска қарсы бөлінген каражатты қолды еткен.

«Пандемия кезінде халық билікке үміт атып, қамкорлық пен көмек күтіп отырғанда кейір арсыз шенеуніктер мен топ-менеджерлер заңнан да, Құдайдан да қорықпай, лауазымын «қалтасын толтыруға» пайдаланып, жүйелі түрде пара алып, бюджет қаржысын жымықырда. Менін ойынша, өз халқының қайғы-қасіреті арқылы баю – сатқындық пен адам өлтіруге тен», – деп атап өткен болатын Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл агенттігінің төрағасы Алик Шпекбаев.

ШЫМКЕНТ АДАМ САУДАСЫНАН КӨШ БАСТАДЫ

Мойында керек, қоғам
көтүгеденіп барады. Өлтіріп кете
салу, әйелді, баланы зорлап кету,
адам үрліғы, адам ағзасын сату,
атасы мен келіннің, күйеубала
мен ененің арасындағы махабbat
деген түккес түрғысы болып кеткен
сияқты. Мұндай түршігерлік
окиғаларға құлак та, бой да
үрінеп барады. Мәселен, ылтыр
республикада адам саудасы
қылмысы бойынша 43 дерек
тіркелсе, соның 41-і Шымкент
қаласында болған. Ал кәмелетке
толмағандар саудасы бойынша
республикада болған 20 деректің 11-і
— Шымкент қаласынан!

Сұмдық емес пе? Сенбейін десен,
бұл мәлімет Bas прокуратураның Құ-
қықтық статистика және арналы есепке
алу жөніндегі комитеттің ресми
парапкасында жарияланған.

Естерінде болса, жуыра Шымкент
қаласын түрғыны өзінің арналы ин-
тернатта тұратын 1-топтағы мүгедек
қызына мекеме қызметкерлерінің
спираль салдырып таставағын мәлім-
деп, бейнеңде жариялады. Құқық
корғау органдары бұл жайттан хабар-
дар. Алайда тергеу шараларының со-
зылып кеткеніне наразы болған ана

еріксіз ғаламтор арқылы қоғамдық
резонанс тудыруға мәжбүр болған.
Уш баласымен күйеуі тастап кеткен
ана ДЦП және талма диагнозы
койылған үлкен қызын 2011 жылы
Шымкент қаласындағы №2 қалалық
мугедектер интернатына тапсырған.
2011 жылы «қызы» деп көрсетілген
науқас тарихында 2012 жылы
«спирали салдырыған» деп жазылыпты.
Жалғызбасты ана қызын 8 жылдан
бері зорлап келген деп істер ор-
гандарына арыз жазған. Бұл туралы
кейін Шымкент қаласы Полиция де-
партаменті бірнеше рет жасалған зор-
лау әрекеті бойынша қылмыстық іс
қозғалсанын хабарлады. Ресми өкіл
қылмыстық кодекстің 120-бабы 2-бо-
лігінің 4-тармағымен (бірнеше рет
жасалған зорлау) сотқа дейінгі тер-
геп-тексеру амалдары жалғастырып
жатқанын, тергеумен тиисті сарапта-
малар және бірқатар тергеп-тексеру
жұмысы жүргізіл жатқанын атап
өтті. «Сотқа дейінгі тергеу аясында мемеде жұмыс істейтін барлық ер адам
мен 2010 жылдан бері жұмыс істеген
азаматтардан жауап алынуда» деп айт-
ылған ресми хабарламада. Ал бүгіндегі
интернат Шымкент қаласы әкімдігінің Жұмыспен қамту және алеуметтік қор-

ғау басқармасының қарамағында болғандақтан, басқарма мамандары жатыр қуысына енгізілетін ішілік құрал қыз балаларға емес, әйел азаматшаларға ғана салынатынын айтады. Бұл туралы Денсаулық сақтау министрлігінің арналы бұйрығы да бар екен. Элсіз топтың шарасыздығын пайдаланып, айуандық жасаудың бұдан өткен қатыгездік әрекеті болмас. Айтарға сөз жок.

Ал ылтыр Шымкент қаласындағы көпқабатты үйлердің кіреберісінде белгісіз ер адамның зейнеткерді зорламак болған бейнебақылау камерасына түсіп қалғаны туралы ақпарат көпшіліктің жағасын ұстаскан. Иә, осылайша іздей берсөніз, шыға береді.

Айтағымыз, адамдар неге қаты-

290-ға төмендеген. Демек, бұзакылық әрекеттер мен үрлікка былтыр тұсау салынған жыл болған екен. Алайда осы қылмыстардың ашылуы 71-ден 31 пайызға азайған. Ішкі істер қызметкерлерінің мұндай қылмыстарды ашуға мүмкіндігі болмаған да шығар, кім білсін? Есесіне былтыр күрт өскен қатыгездік әрекеттегі қылмыстардың қасында үрлік-қарлық баланың ойынындай көрінген шығар?!

Бас прокуратураның құқықтық статистика және арналы есепке алуша жөніндегі комитеттің мәліметтеріне сүйенсек, жогарыда атап өткенімідей, Шымкент қаласы адам саудасынан көш бастап тұр. Одан соң аса ауыр қылмыс 55-тен 67-ге, ауыр қылмыс 1 618-ден 3 632-ге бірден өскен. Ал қылмыстың

ашылуы 52 пайызды ғана құрап отыр. Байқап отырғандай, шымкенттік полицейлердің қылмысты ашу деңгейі көніл коништіней тұр. Сонымен қатар отбасына және кәмелетке толмағандарға карсы қылмыс 7-ден 18-ге көбейген. Экономикалық қызмет саласындағы қылмыстық құқықбұзушылық 102-ден 208-ге, жемқорлық 43-тен 78-ге, есірткімен байланысты қылмыстар 229-дан 309-ға, экстремизм және терроризмге карсы қылмыстық құқықбұзушылық 6-дан 25-ке, терроризмді насиҳаттау немесе терроризмдік акт жасауға жария түрде шақыру 1-ден 7-ге үлгайған.

Деректерге қарағанда, 2019 жыл мен 2020 жылдағы қылмыстық ахуалда едәуір айырмашылық бар. Айтса айтқандай-ақ, көбейгендердің дені – ауыр қылмыстар. Қалай болғанда да, қоғамды азғындық жайлап барады. Азғындық деректерді бір жылдың ішінде 2-3 есеге көбейтіп алдық. Дәл бұлай жалғаса берсе, соны не болары беймәлім. Ал оны ауыздықтайдын тәртіп сақшылары дәрменсіз...

Назгұл НАЗАРБЕК,
Шымкент қаласы

МИЛЛИОНДАП ПАРА АЛҒАН ТЕМІРЖОЛШЫЛАР ҰСТАЛДЫ

«Казақстан темір жолының»
лауазымды қызметкерлері 100
мыңдан 5 млн теңгеге дейін пара
алып отырған.

Теміржол саласындағы бұлықтың
беті ашылды. ҚР Сыбайлас
жемқорлыққа карсы іс-қимыл
агенттігі жүк тасымалы қызметтердегі
қолеңкелі бизнесі әшкөреледі.
Казір теміржолшыларға қатысты
миллиондағы жүк айналымына тергеу
жүріп жатыр.

«Жемқорлық жағдайлары «ҚТЖ»
ҰК» АҚ-та да жиі көздеседі. Ол
компаниядағы жекелеген жетекшілер

вагондарды кедерігіз өткізу үшін
кәсіпкерлерден ірі көлемде пара алып
келген. Мұндай жағдайлардың Алматы,
ШКО, Қостанай, Ақмола, Қызылорда,
Павлодар облыстары мен Шымкентте
тіркелді. Пара көлемі 100 мың теңгеден
бастап 5 миллион теңгеге дейін
болған. Бұл істердегі ондаған миллион
төңгегін жағдайлары тергелуде», – ҚР
Сыбайлас жемқорлыққа карсы іс-қимыл
агенттігінің аса маңызды істер жөніндегі
тергеушісі Данияр Бекайдаров.

arasha.kz

«ТҮЙМЕБАЕВТЫҢ ДӘРЕТХАНАСЫ» ҚАҢША МИЛЛИОН ТЕҢГЕ ТҰРАДЫ?

Дереккөз Қазақстанда
орнатылған құрғақ
дәретханалардың құнын
салыстырып көрген екен.
Мысалы...

Қазақстан халқы ассамблеясы
торағасының бұрынғы
орынбасары Жансейіт
Түймебаевтың ҚазҰУ ректоры
болып тағайындалғаны белгілі.
Сол құні университеттеге 22 млн
теңгеге екі биодәретхана орнату-
туралы шешім қабылданыпты,
деп хабарлады *orda.kz*.

Бір биодәретхананың бағасы 11
160 714 теңге екен. Университет

әкімшілігі тот баспайтын,
болаттан жасалған төрт дәретхана,
санитарлық-техникалық
жабдықтардан жасалған екі
дәретхана, санитарлық-тұрмыстық
техникадан жасалған екі қол жуғыш
және т.б. орнатуды жоспарлап отыр.

Дереккөз Қазақстанда орнатылған
құрғақ дәретханалардың құнын
салыстырып көрген екен. Мысалы
2016 жылы павлодарлық билік бір
биодәретханага 5,5 миллион теңге
жұмсаса, ал өткен жылдың мамыр
айында Алматы қаласындағы элиталық
ауданында бір биодәретханага 10
миллион теңге алынған.

МЕМЛЕКЕТТЕН ДЕ АЙЫРЫЛАМЫЗ!

Daulet: Мұхтар-жан, саған жерді ұрылардан сақтау үшін партия немесе қоғамдық қозғалыс ашу керек. Алматыдан басталса жақсы болар еді. Жалғыз сен не істей аласын?

- Құрметті, Даулет мырза, мен жалғыз емесін. Формалды түрдө ұйымымыз болмас да, мені жақтаушылар көп. 2013 жылы үш рет осында ұйым құруға талпының көрді. Бірақ, түрлі сұлтаулармен оған мүмкіндік берген жок. Сол кезде бермеген мүмкіндікті қазір де бермейді. Уақыты келгенде партия да құрамыз, сайлауға да қатысамыз. Бірақ қазір ондай мүмкіндік жок. Бірақ оған қарамастан жұмыс жасау керек. Мысалы космомониторинг жұмыстарын ешқандай партиясыз-ақ жасадық. Ешқандай ұйымыз ардагерлер туралы заңды да қабылдаттық.

Ауыл баласы: 1. Оттыз жыл босқа кеткен жылдар деп есептейсіз бе? 2. Қазакстан жемқорлық жайлайған ел екендігі белгілі, сол елде ауылшарашылығы дамиды дегенге сенесіз бе?

- Қазақ халқы оте еңбеккор, дарынды халық. Мүмкіндік берсек болды, жұмыс істеп кетеді. Қаншама жастарап, жас отбасылар малмен айналысқысы келеді. Оларға жер беруіміз керек. Малмен айналысудың пайдасы мол. Біздің елде осірілген малдың еті шетелдерде жақсы етеді. Жеріміз кең-байтақ, жайылымдық жерлер көп. Егер сол жерлерді босатып, ауылдағы халыққа беретін болсақ, осы малдың арқасында-ақ, оте жылдам байып кетуге мүмкіндігіміз бар. Оның табысы мұнайдан да артық.

Бекбол: Эр казакқа ең болмағанда 10 сотық жер қашан беріледі? Өмір дегенін етеді де кетеді. Жиган-тергенге мүмкіндігінше үй салу, ағаш отырғызу көптеген адамға әлі арман. Бірақ Үкімет тарапынан жер берілсе барлығы шешілдеді.

- Мен де жер үй салар едім, мәселе жерде емес, инфрақұрлымда болып тұр. Не су, не жарық жок, мектеп, балабақша салынбаған айдаладан берген 10 сотық жер ешкімге керек емес. Сол үшін жер калалардың маңынан немесе үлкен ауылдардың маңынан керек. Сол үшін жыл өткен сайын тағы да балалар дүниеге келеді, соның бәріне 10 сотық жерден керек болады. Осылай жалғаса беретін болса, түбінде жеріміз жетпей қалады. Адам есекінмен, жердін еспейтін анық.

Жер кодекісі ең ескірғен Заң!

Рауан Нурахметов: Жер кодексінен жалға алынған жерлерді кепілге кою құқығын беретін бапты алып тастау керек. Құрылтайшысында шет ел азаматтары бар немесе 5 жыл қолемінде шет ел азаматтарының қарамағында болған заңды тұлғаларға жерді жаңа беруге тиым салу керек. Латуфинистер

монополия құрып жатыр, халықта, кіші шаруашылықтарда жер алуға мүмкіндік жок, ірі шаруашылық мекемелері мен кіші қожалықтарға бөлек бағдарлама, бөлек конкурстар өткізу керек...

- Бұл жігіт ете дұрыс ұсыныстар айтып отыр. Сол үшін бізге жаңа Заң керек. Жер кодексі өзгелермен салыстырында ең ескірғен, заманнан қалған – 2003 жылы қабылданған. Ол кезде заман басқа болатын, цифrlы технология жок. Қағаз жүзіндегі жұмыстар мен қазіргі цифrlанған жұмыстардың салыстыруға да келмейді. Сол үшін жер катынастары да цифrlы жүйеге көшүй керек. Сонда ғана адамықторлардан арылып, сыйбайлас жемқорлықтын алдын алуға болады. Сонда ғана латифинистерге жол жабылады. Мына азamat ұсынған мәселелер де шешілді. Мұнда да ашық кадастр керек. «Жер кепілде тұр ма, шетелдіктерге субарендаға берілді ме», осының бәрін көріп отыруға болады. Қазір осының бәріне мүмкіндік беретін технологиялар бар.

Мен космомониторингті өз қолыммен жасаған жоқпын, дайын технологияларды алдын да, соның заңдастыруға улес костым. Ешқандай қағаздың жақеттікін, цифrlы технологиялардың күшімен жұмыс істейтін сайттар бар. Сол сайттар арқылы тұстас Казакстан картасын бір сәтте көрүге болады. Енді осыған жаңағы жерлер кімнің қолында екенин көрсететін ақпараттың қосынымыз керек. Ол үшін Заңдың өзгерту керек. Сонда жер туралы барлық ақпарат сізге де, бізге де ашық болар еді. Міне, заманауи технологияның күші осында.

Бірақ біздің Жер кодексі осы заманауи технологияға сай емес. Біздің жер туралы Заң қағаздық жұмыска негізделген, жаңа технологиялардың қолдануна кедерігі көлтіріп отыр. Біз зорға дегенде космомониторингті енгіздік. Соның арқасында қаншама мәселелер шешіліп отыр. Егер тұстасай жаңа технологияларға сүйенсек, жерімізде тәртіп орнатылар еді. Жер пайдаланушиның қанша малы бар, қанша субсидия алып отыр, қанша адамға жұмыс беріп отыр деген секілді мәліметтері қол жетімді болады. Ашық кадастр дегеніміз оси.

А/ш министрлігі латифинистердің ықпалында жүр

- Бес жыл бұрын жарияланған мәрзімінде мәрзімі билік бітеді. Осы бес жыл ішінде үкімет, ауылшарашылық министрлігі дауыл жер кодексін неге түзетіп немесе өзгеріп енгізіп болған жок?

- Өйткені олар латифинистердің ықпалында жүр. Ал латифинистер жаңа жер Заңының карсы. Олар жерді сатықсы келеді. Өйткені олар үшін жер – акша. Сол үшін олар Алмасбек Садыrbay ғана деген секілді жігіттерді жіберіп, маган кедерігі жасайды. «Мұхтар қалада өсken, қазак тілін акцентпен сойлейді», деген секілді сөздерді шығарып, тиісken болады. Олар мені қаралап, «жер қазактарға керек», деп ұрандалап жүр. Бірақ олардың мәселе жерді жеке меншікке алу. Бұған жол берсек, ұтыламыз. Халық жерсіз қалып, жер санаулы ғана адамдардың қолына өтеді.

Мұнда ахуал Чили, Аргентина секілді елдерде болған. Олар жеке меншікке жол ашты да, қарапайым жастар жер жок болғандықтан қалаға ағылды. Қалада жұмыс тапшынан жастар қылымынанға айналды. Осының бәрі жер жоқтықтан келіп шықкан мәселе.

Руза: Еш жер сатылмауы керек, жалға да берілмей керек! Тек кана ауылшарашылығы мақсатындағы емес... Кон жерде қытай каптап, мектептер ашылып жатканы, үрей тұдымрады! Көрекуде де каптап жүр, мұнай өндеу зауыты естіумше солардікі, шемішке өндеу зауыты/цеҳы, тіпті тілдік орталықтар, дүкендер? «Гав, па рюзки», деп бүйрік та беріп кояды! Олардың 1 мегаполисінде халық жок елімізге төнген нақтылар куіп! Ал осыларға өндіріс ашуға, жатағын қосқанда, инфракұрлымдық жерлер берсе казақты сан ораптап кететіні

Солтүстік Қазақстанда 500 гектар дегенінде тұк тө емес. Сондықтан әймақтың ерекшелігіне қарай нормалары болуы керек. Сондықтан бұл да ақылдастасын жайт. Ол әр ауылға салуы болуы керек. Бірақ, принцип дұрыс. Бұл ұсыныстардың барлығын үстел басында шешіміз керек.

- Тағы бір мәселе - бұл біздің Байқоңырдан үштапын Ресей зымындарының қалдықтары құлап жатқан жерлер...

- Біз полигондарды 2013 жылдан бері көтеріп келеміз. Бірақ, бұл жерлер Халықаралық келісімшарттар бойынша берілген. Ол да бізге Заң болып есептеледі. Өйткені, Халықаралық келісімшартпен берілген жерлер тек кана сол келісімшартпен өтінгенде қайтарылады. Сондықтан біз еріне, Үкіметтен талап етіміз керек. Полигондардың қолемін

сөзсіз ғой?

- Бұл жерде жердің мәселе емес. Өйткені қытайлар келеді де завод, қонақүй секілді мекемелерді сатып алады. Олар мындаған гектар жерлерді сатып алып жаткан жок. Шемішке шығарса, қытай мейрамханаларын ашса, біз оларға қалай кедерігі жасаймыз. Тек ауылшарашылығы мақсатындағы жерлер ғана мындаған гектар болады, сол үшін мен ауылшарашылық жерлерін ғана айтып отырым.

Мұнадай бір мысал айтуға болады. Вьетнам мемлекеті Қытайдан сескенеді, олардан корғануды қоздейді. Бірақ тікелей «қытайлықтарға жер сатпаймыз» деп айта алмайды. Сол үшін олар Заңға «егер қандай да бір елдің картасында Вьетнам жер сол елдікі деп көрсетілген болса, сол елдің азamatына Вьетнамда ештеңе сатылмайды», деп жазған екен. Ал Қытай паспортындағы картага Вьетнаммен даулы териториялар енген екен. Сол үшін де Қытай паспортымен Вьетнамнан жер түгілі, пәтер де сатып ала алмайды. Вьетнам тікелей айта алмайтын шектеуді осындағы тәсілмен енгізіп отыр. Руза апай көтерген мәселе жер мәселе емес, сол үшін оған қазірші жауабы болмай тұр. Бірақ, Вьетнам жайлы мысалды айттым. Біз де «қытайларға завод сатпаймыз, қонақүй сатпаймыз» деген ережелер енгізе алмаймыз. Сол үшін Вьетнам секілді тиісті тетіктерді табу керек.

- 2016 жылы азamatтар Үкіметке жеті талап қойған. Ол:

1. Ауылшарашылығы мақсатындағы жерлерді шетелдіктерге, азamatтығы жок адамдарға және жарғылық корында шетелдіктер үлесінің бір пайыз болса да, жерді сатуға және жалға беруге тыым салынсын.

2. Жер участкерлерін шетелдіктермен және азamatтар мен аралас жерді сатуға және жалға беруге тыым салынсын.

3. Ауыл шарашылығы мақсатындағы жерлерді Қазақстан азamatтарына жеке меншікке беруге тыым салынсын.

4. Шекаралық белдеуде орналасқан ауылшарашылық мақсатындағы жер участкерлерін сатуға және жалға беруге тыым салынсын.

5. Шекаралық белдеуде орналасқан Қазақстан азamatтарына жеке меншікке беруге тыым салынсын.

6. Мазарлар мен молаларға жақын (радиусы 5 км.) жерлерді жалға беруге тыым салынсын.

7. Елді мекендегі маңындағы жайылымдық және шабындық жерлерді (радиусы 15 км.) жалға беруге тыым салынсын.

- Есімде. Талаптың барлығы орында. Тек бұл жерде әр аймақта әртүрлі көлем болуы керек. Өйткені 500 гектардан артық беруге және әдамға өзге өнірден жер беруге тыым салынсын.

азайту немесе мүлдем жауып тастау үрдісі, шынын айтқанда жүріп жатыр.

Мен полигондармен 13 жылдан бері айналысып келем. Тайсойған, Ембі сынды полигондар қазір қатты азайып немесе мүлдем жабылып қалды. Қазір бізде Сарышаган деген полигон жұмыс істеп жатыр. Ол да көлемін азайтқан екен. Бірақ, істеп жатыр. Эрине, Ресейдін немесе кез-келген елдін полигондарын жауып тасау қажет. Бірақ, ол мына Заң бойынша шешілмейді. Ол тек кана Халықаралық келісімшарт бойынша жасалады.

- Сіз жаңа: «Мәселелердің барлығы үстел абысында шешіліп керек», дедіңіз. Сол комиссияға Сізді де кіргізбей жатыр дегенді өзініз жаздыныз...

- Бұл нақты ақпарат. Оны маған іште жүргенді адамдар айтты. Қөреміз, енді. Ол шындыққа жатпайтын болса, жақсы-ақ. Онда неге Сапархан Омаров маған хабарласып, айтпайды немесе комментарий жазбайды. Яғни, ол шынымен де солай бол түр.

- Комиссияны құрумен айналысып Сапархан Омаров кой...

- Иә, жауапты министр сол.

- Қалай ойлайсыз, қазіргі түйіккә тірелген мәселеңі шешүгө Омаровтың шамасы, мүмкіндігі жете ме?

- Меніңде жер комиссияның деңгейі А/ш министрлігінің деңгейінде болмауы керек. Ол Үкіметтің немесе Президенттің қасындағы комиссия болуы керек. Өйткені жер мәселе емес. Жер – жалпылттық мәселе. Біз осы Жер комитеттің жер катынастары бойынша агенттік жасауымыз керек. Ол тікелей Президентке бағынуы керек. Өйткені бұл жерде ықпалды қүштер көп. Жер комитеттің төрағасы Гүлжаян Бимендинна. Маман ретінде жақсы кісі. Бірақ, саяси салмақ жетпей жатыр. Ол түгілі, Сапархан Омаровтың өзінде салмақ жок. Сондықтан, бұл агенттің Президенттің қасынан құ

шынайы да тұрақты бақыт – адамның Аллаға жақындаған, Оның дидарымен қауышуы. Абай 1899-1901 жылдары күрделі енбегі «Тасдиқты» (қазіргішіе 38-сөз) жазып шығады. Бұл – таза гайыптың тілімен, яки сопылық тілімен жазылған шығарма. Аталмыш мұрада Абай хакімдерді: «... Дүниедегі бүкіл лоззат бұларға екінші мәртабада калып, бір ғана Ҳақты таппак, әрбір нәрсенің себебін таппакпен лоззаттанады», – деп сипаттаса, бұл өзіне де қатысты шындық. Жеке басының тәжірибесі, жан әлемі рахат пен тыныштық тапқанының дәлелі.

Сөйтіп, өмірінің соңғы хакімдік деңгейінде Абай өзін шын бақытты жан сезінген деуге бейілміз. Өйткені, поэзиясынан, тұтастай алғанда, оптимистік рух еседі. 1895-1900 жылдарға қатысты естеліктерге көз

стап, әрі қарай: «Тірілтіп откен күнді, тағы шөлдеп... Кейде қайғы, азапты тағы да іздеп», «Кейде ойлайды жылауға қайғы зарын... Кейде онысын жасырап жүрттап үрлап» деп сыр ашады.

Сөйтіп, қайран жүрек дерпті. Бірақ Абай оны жасырган, ешбір жаңа сезідімеген. Өзгелер тұрмак, балалары да, тіпті қолындағы келіні Кәмәлия (немересі Әубәкірдің әйелі) да бейхабар болған.

Бас абайтанушы Мұхтар Әуезов былай деп жазады: «Өз қолында соңғы жылдарда болып, Абайды өзі күткен Кәмәлия (Кәмәш) деген келініне Абай өзі олерден бұрын ауырмай тұрып: «Мен биыл өледі екем» деп ішкі өзі түйген ауыр сирин ең алдымен айтады» (Абай Құнанбайұлы. – Алматы, 1995. – 85-бет).

Көрдіңз бе, Абай: «Мен биыл өледі екем» деп сыр ашқан. Магаш қазасынан

екі айласы: бірі – әкесі Құнанбай құсан, ел жұмысынан іргесін аулақ салу, екіншісі – бар күшін шығармашылықка сарп ету. Әсіреле, соңғы енбегі – «Тасдиқты» жазу жаңына рахат беріп, зор ләззат сыйлаганың жогарыда айтты.

Тоғыз жыл бұрын Әбіші қайтқанда ақын «Шыдам бер, сабыр қылайын» деп өзін өзі токтатқан, жұбатқан дур. Магаяу казасы онан ауырлау тиіді ме? Бұлай деуге негіз жоқ. Өйткені, Магаш – елге танылып үлгерген, балалы-шағалы, екі әйелін екі ауылғып қондырған азамат. Қөп жылғы ауруы жеңіп, төсекке таңылғанда қасында Абай айлап отырған. Халқымыз: «Өлгеннің артынан өлмек жоқ» дейді. Қайғы келсе карсы тұру, өлім-жітімді Алла бұйрығы деп кабылдау – мұсылмандық шарты екені де аян. Сондықтан Абай өліміне тікелей

АБАЙ НЕЛІКТЕН «ЖҰМБАҚ АДАМ» БОЛЫП ҚАЛУДА?

(Абай бейнесіне жаңаша қозқарас қажеттігі жайлы ой-пікір)

Ұлы Абай неліктен «жұмбак адам» болып қалуда? Себебі, кемелденуінін саты-сатылары ашықталған жоқ. Тіпті бұл дүниеден қалай баз кешкенін де анықтай болған жоқтыз.

Әйтеуір, болжам, дақпырт көп, бірақ шының қайсы, азызы қайсы екенин айыру киынға соғады.

Баршаға аян, кешегі советтік дәүірде қайғы-қасірет шөкітірғен, мынмен жалғыз алысқан Абай бейнесі қалыптасты. Ол – ұлт қамын ойлаған, саҳнаға құрсініп, күціреніп шығатын трагедиялық тұлға. Әүріс-ақ. Бірақ Аллаға жақындаған, Оны жар еткен, басқаша айтқанда, дүние тіршілігі алдамши екенин танып-бліп, оның қызығынан сұынған, қайғы-қасіретіне бой алдырмаған Абай да бар емес пе. Адам баласы шынайы да тұрақты бақытка тек Құдай жолына қадам басқанда боленбек. Бұл – Яс-сауи бабамыздың «Диуани хикмет» кітабында анықталған, барша сопылық поэзияның классиктері қақсан айтқан аксиома-ақиат. Ойлаймын, қазіргі таңда қазақ қоғамы ұлт ұстазы Абайға ғана емес, бүкіл адамзаттық руханият шынына шыққан Абайға да зәру.

Сөйтіп, Абай бейнесі советтік дәүірдегідей текті трагедиялық қырынан сомдалуы керек пе, алде Абай өмірінің соңғы хакімдік кезені, жаңағы суғым ілімінен сақтесін, ең саулеуден де бақытты шағы дегі мойындалғаны жөн бе?

Мақала мақсаты – осы жәйтігін басын ашып, күрмеуін тарқатуға саяды.

Алдымен Абай өмірінің соңғы кезенінде болған оқиға, құбыльштарды барлап көрмекпіз («жұмбак жан» дегізінен ұлы өмірдін осы соңғы бөлігі).

Әйгілі «Серіз аяқта» Абай: «Жалғыз қалдым – тап шыным!» деп халық үшін қайырып, күйзеліске түседі. Алайда 1889 жылғы Абай мен кейінгі Абай бір емес. Ойлау жүйесіндегі өзгеріс, айырмашылар! Мұны сонау 1920 жылдары татар ғалымы Абдрахман Сағди былайша ашықтай берген еді: «...Әуелде Аллаға онша жақын болмаган ыншы көбірек дүние үшін, халық үшін қайғырған Абай 1898 жылдан соң Аллаға жақындаған, Алланы жар етеді» («Абай» журналы, 1993, №6). Бұл әділетті пікірге ешкім таласа қоймас.

Өйткені, 1898 жыл дейміз-ау, тіпті оған үш жыл бұрын «Құні-тұн ойымда бір-ак Тәңірі» деп Алланы жар еткен Абайды көреміз («Лай суға май бітпес қой өткенге» оленаң). Бұл Абайдың жалғыздықпен қоштасқаны есепті. «Дос кетті», «Сенісер адам таптық па?» немесе «Тұысқаның, достарың – бәрі екіштың» дегендегі жалғыздықтың мұн-зары емес. Бұлай десек жансақтық ұрынамыз. Айтайын дегенім, «жалғыздыбын» деген сөздің Абай лексикасынан ғайып болуы – ойлау жүйесін өзгеруінін көрінісі.

Жогарыда айттылғандай, дінімізде

жүгіртсек, жайдары мінезінен, көтерінкі көңіл-күйінен айнымаған кеменгерді көреміз. Қыр мен қалага кезек жүріп-тұрғаның, рухани мәжілістерге белсene қатысқанының күесі боламыз. Конілі бір тынбай көп ізделген, биік деңгейде қауыштың сырлас досты орыс ақыны Лермонтовтан тапқаны да айта отырайык.

Окінішке қарай, өмірінің соңында жаңы жай тапқан Абай емес, қайғыдан сынған, жүйесін құқарған Абай көзінізге елестейді. Оның өзіндік себептері бар. Айталиқ, баласы Мағаяуиынқ өлімінен соң, қүйікке шыдай алмай науқастынып, қырық күн откенде дүниеден баз кешті деген әңгімә кен таралды. Шындығында ойшыл ақын екі бірдей дертеке (гипертония және инсульт) ұшыраган. Өліміне тікелей себепкер осы екі дерптүғын.

Осы пайымға дәлел-дәйектер алып, байып токталайык.

1897-1898 жылдың қысқы айлары Абайда әдetteгідей кітап оқуменен, таусыла ізденумен отті. «Сократ хакімнің сөзі» деген пәлсапалық енбегі (қазіргішіе 27-сөз) және Лермонтовтан аударған жеті өлеңі осының дәлелі. Осылайша сәтті басталған жылдың орта тұсында алдан оқыс оқиға күткенін кім білген. Қөршілес Мұқыр еліндегі сайлауға барған Абайды содырлар сокыға жықты. Соракы оқиға мөнісін Тұрағұл былай деп жеткізеді: «Ақылы көзінде, елдігі де, жауалығы да қас пен көздің арасында тұратұғын сорлы казақ, мениң әкемді көрген соң, әкемнің досы жаққа қарай ауыса бастаса көрек. Баstryбы Оразбай, жолдастарымен осының өзінен кол тигізіп бір танба салмасақ, ел ескі әдettегімен ауа береді десіп, уездіңдін қасында әңгімелесіп отырған Абайға қолдарынды тигізіп жанжал шығарындар деп жіберген. ...Таяқ тиді не, тимеді не, әйтеуір, «Абайды үрдік!» деген атын көтеріп мұратына жетті».

Абайдың кемеліне келіп, данқы асқан, ісі қазақта мәшүүр болған шағында «сабалды» деген құлакқа түрлідей тиетін дәкпірт сыйындалынып шарлап кете барады. Бақсақ, Абайда жүрек дерті осы айтылған Қошбике жайлайындағы оқиғадан пайда болған. Бұлай топшылауға осы жылдың күзінде жазылған өлеңі айқын дәлел. Оны ақын:

Ауру жүрек ақырын соғады жай,
Шаршап калған кеудемде туладай.

Кейде ыстық қан басып кетеді оны, – деп бастаған. Архив құжатынан еш кемдігі жоқ шумактың. Неге десеніз, ақын өзінің жүрек дертін дәлді диагноз қойған. Медицина тілінде оны «жогары қан қысымы» (гипертония) дейді. Өлендерінде Мұқыр оқиғасына шекті «ауру жүрек» тіркесі кездеспейді. Демек, 1898 жылдың соңында ұлы жүректің алғаш сырь бергенін аңғаруға болады.

Аталмыш дерптің төркіні қайдан? Ақын екінші шумақта: «Қараңғы, санырау қайғы ойды жеңген» деп ба-

бұрын айтқан сыр бұл. Демек, ойшыл жүргегі дерптілігін бақылап, күтінумен жүрген (соңғы екі жылда қолға қалам алмағаны осының жанама дәлелі).

Кәмештін «ауырмай тұрып» дегенінен – Абай сырқатын шітте тынып ұстапанын білдік. Инсульт алғанға шекті. Неге? Мұны ақынның өзі: «Кейде онысын (дерптің) жасырап жүрттап үрлап, Кетірер деп мазақтап беттің арын» деп түсіндіреді («Ауру жүрек ақырын соғады жай» оләні).

Сонымен, қиқар дерптен Абай алты жыл алысқан. Сақтаңып-ақ баққан. Бірақ баласы Мағаяуиын өлімі кезінде бақылау мүмкіндігі болмаған. Уш-төрт күн ұдайы «ой, бауырымдап» ағылған жүзделеген адамды қабылдап, көрісден қан қысымы қатты көтерілген сөзсіз. Соның нәтижесінде мидағы тамырдың бірі зақымданған (мидағы қан айналымы бұзылуын медицинада «инсульт» дейді). Кенеттен инсульт алғанда адамның есі кірсілі-шығасылы болмақ. Магаш мәйітін салынған арбаның алдында туспі, жолды тастаған тазартыпты-мұс деген әңгімениң төркіні, жиылған ел-жүрттүн: «Абай да ет пен сүйектен жаралған, бала адамның бауыр еті, қайтсін енді» десіп мүсіркегенін сол.

Сөйтіп, Абай біртүрлі түсініксіз күйге тап болғаны – Магаштың жерлеген күндері. Өстіп, «Абай науқас» деген сыйыр алғаш рет шықты. Тұрағұл өзінің естелігінде: «Әкемнің олеріндегі науқасы басталды» дейді (шешесі Әйгерім мен бір жасар әлі ұлы Жебешті ертіп, Араптобеден Жидебайға келгенде айтқаны). Сынып, жүдеген Абай, әрине, тек тыныштықты қалаған. Қәкітей былай деп жазады: «Әзі бір тұрлі сынып, жүдеп, елдің әне-міне деп уатамын деген сөзінен де ауалқ жерде отырғысы келіп, ешнәрсеге арапласпады».

Көріп отырсыздар, қалың бұқара тұрмак, туысы да Абай алты жыл қан қысымы дертімен (гипертония) алысқанынан хабарсыз болған. Сол сияқты енді ми инфаркті – инсультке шалдықканы да бүркеулі қалған. Инсульт симптомдары: әлсіздіктің пайдада болуы, қол-аяқтың үзүсі, сөйлеудің бұзылуы мен тәбетсіздік десек, көзі көргендегер осынын бәрі Абайдың басында болғанын жырғып жеткізеді. Бірақ дер кезінде дәрігерлік көмек көрсету ешкімнің ойына да келмеген. «Сырты дүрдө» Абайдың айналасы науқас деуге киялған сыңайлы.

Тән саулығы сыр бергенінің жанама дәлелі – 1898 жылдың соңынан Абайдың жүріс-тұрысы, жалпы қозғалыс азайған (десесі төз толағанын сол). Абайдың десесі ауырлағанын Шәүгімбай, Өмірбек, Қатпа, Жарқынбай, Қорамжан сынды қалшы-малшы, көрші-қолаң «еріншектік иектеді», «семіздік басты» деп үгады. Тұраштың өзі де: «Қебінесе үйде отырғандықтан ба, ...еріншектік ертерек иектеді, көп атқа мінуді азайтып, шау тартты» дейді.

Жүрек соғуы элсірекендігі мен қан қысымы тұрақсыздығы мазалап жүргенін ел қайдан білсін. Ауруы асқынбауына карсы колданған Абайдың

себепкер – тек қана ми тамырының бұзылуы, яғни инсульт деп қабылдау көкейе қонымды кисын.

ДЕМОГРАФИЯДАҒЫ ДҮМПУ

2020 жылы 425 625 бала өмірге келген. Осында, ел тарихында рекорд орнады. Бұған дейінгі ең жоғары көрсеткіш 1987 жылдың еншісінде болған. Ол кездегі бәби-бум шамасы 417 мыңды межелеген. Енді араға 33 жыл салып, ол рекорд жаңарды. Кейірі бала туу көрсеткішінде осуине пандемия эсер етті деп жатыр. Статистикаға шын мәнінде не эсер етті? Мамандар не дейді? Сонымен бірге ажырасу санын да шолып шыққанды жөн көрдік.

Түркістанда туу көрсеткіші жоғары. Сүйінші хабар ел арасында демде тарады. Әлбетте, демографиялық дүмпуді күтіп жүргем көшілік үшін бұл жаңалық майдай жағады. Стратегиялық жоспарлар және реформалар агенттігін Үлттік статистика бюросы ресми деректерді жариялаған екен. Біз де анық-канығын білмекке тырысып, кестені жүктеп алдык. Ресми статистикаға тоқталсақ, 2019 жылы 403 064 бала өмірге келген. Былтыргы шама – 425 625. Соның ішінде кала халқының бала туу көрсеткіші жоғары – 248 669. Қалғанды ауыс халқына тиесіл. Аймактар бойынша жіктейтін болсақ, 2020 жылы шаңырағында сәби күлкісі көбірек сыйырланаған аймактардың үштігінде: Түркістан облысы (61 186), Алматы облысы (54 130) және Алматы қаласы (35 450) түр. Көрініше, көрсеткіші томен аймактар катарында Солтүстік Қазақстан облысы (6 886), Қостанай облысы (11 702) және Павлодар облысы (11 861). Еліміздің онтүстік өнірі мен солтүстік аймағында соңында айырмашылық болатыны бесенеден белгілі. Бұл жолы да өзгеріс жок.

Үлттар үлесінің көрсеткішінде көрсеткіштердің әрі қаралғасақ, былтыр өмірге келген сәбілердің үлттына байланысты көрсеткіштерде де колда бар. Бұл жерде деректер анасының үлтты бойынша көлірліген. Былтыр дүниесін ашкан балалардың басым болғілі – қазақтар. Атап айтқанда,

339 705 сәби. Сонымен бірге 33 690 – орыс, 18 706 – өзбек, 6 381 үйғыр бала өмірге келген. Бұл – бізде тұрттын үлт өкілдерінің ішінде 2020 жылы туған сәбілер саны жөнінен алдыңғы шептегендегі. Ал Қазақстандағы жапон, серб, француз, итальян және т.б. үлт өкілдерінің санатына былтыр бір-бірден екіл косылған. Ал 11 баланың үлтты ата-анаһының шешімімен көрсетілген.

20 миллионға кашан жетеміз?

Бұған дейін жасалған демографиялық болжамдарға көз салсақ, 2030 жылға қарай қазақстандықтар саны 20 миллионнан аспын жығылуы мүмкін делінген еді. Атап айтқанда, «Еңбек ресурстарын дамыту орталығы» АҚ осындағы болжам жасаған. Орталықтың мәліметінше, егер демографиялық көрсеткіштер осы динамикада жылжытын болса, 2050 жылдары Қазақстан халқының саны 25,4 миллионнан астам болуы ғажап емес. Оның ішінде, 16,7 миллионаны калада тұрса, 8,7 миллионы ауылдық жерде тұрады-мыс. Жалпы алғанда, жыл сайынғы деректен байкағанымыз, урбанизация қарқының күштілік келеді. «2030 жылға қарай республикалық маңызы бар Нұр-Сұлтан, Алматы және Шымкент қалаларында барлық тұрғының 27,4 пайызы тұрады. Ал 2050 жылдары бұл көрсеткіш 36 пайыздан асады. Тағы бір айта кететін жайт, болжамымыз бойынша 10 жылдан сон Алматы және Түркістан облыстарында – 2 миллион, Шығыс Қазақстан, Жамбыл, Қарағанды облыстарында 1 миллиондай тұрғын болады. Ал Ақтобе, Атырау, Манғыстау, Қызылорда облыстары миллион тұрғыны бар аймактардың катарапын толықтырады» дедінген орталықтың болжамында.

Пандемия және бәби-бум

Казіргі демографиялық көрсеткіштер сақталса, 20 миллиондық межеге жетуіміз мүмкін деген пікірге демограф Аяулым Сағынбаева да қосылып отыр. Ері бұл рекордтың көшілік ойлагандай, карантин

кезінде халықтың үйде «қамалып» отырғанына тікелей байланысты деген кате түсінік екенін айтады. «Біріншіден, мұны пандемиямен байланыстыруға болмайды. Себебі жанамаға ғана эсер етпесе, тольктай соның есебінен өсті деу кисынға келмейді. 30-дан асқан әйелдердің репродуктивті кабілетін барынша пайдаланып қалу үшін, екінші, үшінші не тортінші баланы өмірге әкеліп үлгеруге асыкканның әсері десек болады. Мысалы, бұрын 30-ға толғанша бір бала туып алайын дейтін болса, жасы үлгайған соң 35-ке келгенші тағы екеуін туайын дейді. Жалпы, демографияға 30 жыл сайын әббі-бум қайталанып тұрады деген бағ. Яғни, 1987 жылдың рекорд 33 жылдан кейін нағайесін беріп отыр. Қазір әйелдер білім альып, экономикалық, жаражылық сауаты артқан сайын бала туу тұралы шешімді саналы түрде қабылдайды. Қанша баланы асырай алады, жақсылап ойланады. Дегенмен мұның табиги про-

саны шамамен үш есе азайды екен деп боркімізді аспанға атуға әлі ерте. Себебі байқасақ, әлі статистикалық мәліметтің жаңында жүлдізша, яғни ескертпе түр. Бұл дегеніміз – 22 мыңдай ажырасу шамасы Азаматтық хал актілерін тіркей органдарының деректері бойынша ғана жасалған. Қысқаша түсіндіретін болсақ, бұл жерде сот арқылы ажырасқандардың дерегі тіркелмеген. Елімізде арада баласы жоқ ерлі-зайыптылар сот шешімінсіз екіге ажырайды. Ал енді балалы болса, онда некені бұзу процесі біршама үзайды. Демек, 2020 жылы ажырасқандар нақты саны қанша екені әзірге белгісіз. Бәлкім, одан бір жыл бұрынғы межеден да аспын жығылар. Мұны ресми деректер жарияланған соң біле жатармыз. Ал енді шаңырақ көтергендер санына келсек, 2019 жылы

139 504 жұп қосылса, былтыр одан сол аз – 128 838 жұп.

цесс екенін ескеру керек. Ешкімді тууга күштеп не тыйым салуға құқының жоқ. Егер осы қарқын сақталатын болса, 20 миллиондық межеге жетіп қалуымыз әбден мүмкін», – деді сарапши.

«Біріншіден, мұны пандемиямен байланыстыруға болмайды. Себебі жанамаға ғана эсер етпесе, тольктай соның есебінен өсті деу кисынға келмейді. 30-дан асқан әйелдердің репродуктивті кабілетін барынша пайдаланып қалу үшін, екінші, үшінші не тортінші баланы өмірге әкеліп үлгеруге асыкканның әсері десек болады.

Ажырасу саны азайған, бірақ...

Карантин кезінде ажырасу саны үлгайды деген акпараттың тараганы да көтпін есінде болар. Әйтте де, нақты статистика әлі жарияланбады. Демографиялық көрсеткіштерден кураңған кестеге көз салсақ, 2019 жылы 59 797 отбасы екіге кеткен. Ал 2020 жылы 22 513 шаңырақ шайқалған. Ажырасу

жақындардан айырған жыл

Пандемия кезінде қанша адам туған-түсын актік сапарға аттандырғаны белгілі. Қазақстанда ғана емес, күллі әлемде олім-жітім көбейтіндегі көрінді. Ендеше ресми дерек не дейді? Шолып шығайық. 2019 жылы 133 489 адам өмірден өтсе, 2020 жылы 162 613 адам қайтыс болған. Оның ішінде ерлердің үлесі – 53,8 пайыз. Қалған 75 055-сі – әйел адам. Қайтыс болу себебіне келсек, аса үлкен өзгеріс жоқ. Шамасы жөнінен ерекше өсім байқалғаны – тұмау, ТЖАА мен өкпенің қабынуы, инфекциялық және паразитарлы аурулар. Мысалы, 2019 жылы бірінші себептен 4 164 адам өмірден өтсе, пандемия жылында 61,9 пайызға көп – 10 947 адам. Сол сияқты 2019 жылы инфекциялық аурулардан 1 366 адам қоз жұмса, былтыр ол шама 2 921-ге жеткен.

Жадыра АҚҚАЙЫР

«ИТ» ДЕП ӨЗ ХАЛҚЫН ЖЕП ЖАТҚАН ШЕНЕУНІКТЕРДІ АЙТУҒА БОЛАДЫ

қағуда. Бұл туралы ол Instagram паракшасында жазды.

- Жақында біз Covid-19-қа қарсы күрес кезінде жасалған жалған құжаттар мен ұрлық әрекеттер туралы үкімдердің күәгері боламыз. Қазақстаниң үш облысында пандемиямен күресуге болінген миллиондаған қаражат ұрлығы анықталды.

Шымкентте қалалық денсаулық сақтау басқармасы автобустарды себепсіз жалға бергені үшін 15 миллион теңге төледі. Медицина қызметкерлерін тасымалдау үшін жоспарланған 2200 рейстің орнына 1775 рейс кана жүргізген. Милиондар қайда кетті?

Онда клиникаларды жабдықтармен қамтитын компания әркайсысы 2,3 миллионы күрайтын 16 функционалды, үш секциялық кереуетін беруі керек болатын. Алайда, іс жүзінде ауруханаларға сапасы төмен және құны арзан

карапайым төсек-орын жеткізілген, бірақ 36,8 млн теңге көрсетілген.

Жамбыл облысында денсаулық сақтау басқармасы «Ковид-19» дертіне шалдыққан науқастарға арналған жасанды желдеткіш сатып алу үшін 29 миллионнан астам «коқсыма» қаражат алған.

Алматыдағы Жайыл қоршаған орта басқармасы 280 төсектік инфекциялық аурухананы салу үшін республикалық бюджеттен 5,5 миллиард теңге алған. Иc жүзінде 4,6 миллиард теңге игерілген.

Біздегі жағдай осындағы. Ұлы Әбілқасым Фирдауси мың жыл бұрын айтты: «Аурудікін ұрлау иттікten де жаман» - деп. Мұнда «ит» деп өз халқын жеп жатқан шенеуніктерді айтуда болады.

Денсаулық сақтау министрлігінің бүкіл материалдары мен жұмысалған қарожаттары Сыбайлас жемқорлыққа карасы агенттік тәсілдерінен отіп, әділ

сот үйимдастырылып, ұрылар жазасын алады деп сенемін.

«Негұрлым ауыр үкімдер болса, согұрлым жемқорлықтан тез арыламыз». Бұл туралы 1970 жылы Сингапурдағы «экономикалық ғажайыпты» жасаушылардың бірі Ли Куан Ю айтты. Сингапур 10 жылдан аз уақыт ішінде сыйбайлас жемқорлық мәселесін шеше алды. Олар алдымен бұзакылық үшін, содан кейін пара үшін жазаны қүштейтті, ал адамдар әділлілікке сене бастаған кезде, өздері де сыйбайлас жемқорлық фактілері туралы есеп бере бастанды.

Нәтижесінде Сингапур бизнесті жүргізуға қолайлы елдердің әлемдік рейтингінде алғашқы орындардың бірін иеленді.

Сингапур тәжірибелін қайталай ала-мыз ба? Достар мен көлеңкелі «бандамын». Пікірлерінізді жазыңыздар! - деді Қайрат Құдайбергенов.

«АЛЫС ЖОЛҒА ПАМПЕРС КИІП ШЫҚҚАНЫҢЫЗ АБЗАЛ»

Еуропада қалааралық автобустың озінде артық жағында әжетхана бар. Біздегідей «бір қалында бұтандың маңына тоқтайсыз ба?» деп шоппирді мазаламайды; үйқылы-ояу шаруасын бітіріп, сапарын әрі қарай жалғап кете барады.

Белгілі журналист әрі сазгер Бежігіт Сердалы озінін facebook парапкасында бүгінде қазақ қогамы болып отырган үлкем мәселеині шетін қозғап пост жазды, деп хабарлайды Skifnews.kz әкпарат порталы. Ол қогамдық әжеткана мәселеісі.

Сазгердің айтуыша, қалаға туристерді магниттей тарту үшін алдымен әжетхана мәселеин реттеп алуызыз керек. Соңдаған біз еркениетті елдердегідей шет елден келген меймандарымызға тазалық мәдениетін көрсете аламыз.

«Үйден қашық, басқа қалаға не шет елге, немесе алыс жолға шығатын болсақ іштей әркайсымызды ойланыптар бір «проблема» бар: ол – әжетхана мәселеісі. «Қайда барып дәрет сындырып екенмін?», «Қала қошелерінде бұл жағы қарастырылған ба?», «Аяқ асты дәрет қысса не істеймін?» т.с.с.

Мәселеін, Еуропада қалааралық автобустың озінде артық жағында әжетхана бар. Біздегідей «бір қалында бұтандың маңына тоқтайсыз ба?» деп шоппирді мазаламайды; үйқылы-ояу шаруасын бітіріп, сапарын әрі қарай жалғап кете барады. Ал, Токио қошелерінде әр 300 метр сайын таптаңыктай болып тұрған еко-әжетханаларға көзінсін. Жапония тазалықта құмар ел ғой, тіпті шалғай мекендерге дейін сырттан ішкі жағы корінбейтін, іштен сыртқы табигатты тамашалап отыра беруге болатын әжетханаларды орнатып тастаған. Осы идеяның авторы жапон

сәулетшісі Сигеру Банудан мұның мәнісін сұрағанда: «Әжетхана – ең бір лас мекен» деген стеоротипті жою үшін жасай салған жобам еді» деп жауап берген. Чехияда да «адам аяғы баспаған» жердің озінде қарауылдай қалкайып дәретханалар тұрады. Бір қызығы, барлығы тегін. Ал, бізде екі унитаз, бір колжуғышын орнатып алып, 50 тенгеден «навар» жинаң отыргандар тым болмаса әжетхана тазалығын ойластыруды да білмейді. Қол жуатын сұзы мұздай, қағазы сатулы, сұлғісі кір-кожаляқ...», - деп жазған ол озінің facebook парапкасында.

Сазгердің айтуыша, бүгінде қала ішінен де жөні түзу әжетхана таба қою екітадай. «Шукір, өзге елдердін

«жанашылдығына» біз де үмтұлып жатырымьз. «Логистика» дедік пе, «жасыл аймақ» дедік пе, әйтеуір, Батыс-Қытай тас жолы бойына бірнеше әжетхана соғып тастандық. Аты әжетхана болғанымен, заты қоқысхана дерсін. Онда кіріп, женіл-желі әжеттінді шығармак түгілі, шыбын-шіркеje таланып, көзін ашып, колданы құсық камайды...

Енді таяу айларда киелі мекенге еліміздің түкпір-түкпірінен, тіпті шет елден зияраттылар ағылатыны даусыз. Олар табиғат тамашасын қызылтап, асылкай автобуспен сапарлағасы келу мүмкін. Сондайда, беті аулак, ұлы сөзде ұт жок, ұлken дөрөті қысты делік... Не болатынын, не ойлайтынын өзініз-ақ бажайлай берініз... Сыртынын сұлағы түскен, есігі жок ак үйшік, дәрет төгетін тесігі бітеліп, сары мұз катқан лас еден, қоқысы ағылбын-төгілген темір жәшік, күн қақтаған «колжуғыш» бакалашкалар...

Қала ішінен де жөні түзу әжетхана таба қоюң екітадай. Әлдебіреу үйнен кіргізбейді. Кейір аты дардай мекеме қызметкерлерінің қақаған аязда қоршілдерінің кисайған дүңгіштегіне барып «әжет шығарып» жүргенін көрдік.

Қалаға туристерді магниттей тартамыз десек, алдымен әжетханамызды реттеп алуызыз керек сиякты. Халық көп шоғырланатын жерлерде, тіпті көз бойлауында сағат сайын санитарлық тазартудан отіп жататын еко-әжетханалардың тұрғаны жон. Соңдаған біз еркениетті елдердегідей шет елден келген меймандарымызға тазалық мәдениетін көрсете аламыз.

Ал, әзірге алыс жолға памперс киіп шыға тұрғаныңыз абзал», - деп атап өткен жазба авторы.

Соңғы бет

www.ardak.kz

e-mail: ardagazeta@mail.ru

АР-ДАК

ПАНДЕМИЯ ӘЛІ 7 ЖЫЛГА СОЗЫЛУЫ МУМКІН

100-ден астам келісім арқылы елдер 8,5 миллиардтан астам вакцина туралы көлісімшарттарға қол қойды. Елдердің тек үштен бір болігі ғана вакцинация кампанияларын бастады.

Коронавирустың пандемияның бетінде 75% вакцинациядан оту керек. Bloomberg қазіргі қарқынмен 7 жыл қажет деп есептеді, - деп жазады Egemen.kz.

Күнделікті елемде COVID-19 вакцинасына 4,5 миллиардан астам инъекция жасалады. Сонымен катарап, ер адам екі дозадан дәрі қабылдауды керек. Нәтижесінде планетаның көп болған отырызуға 7 жыл кетуі мүмкін.

Агенттік вакцинация басталғаннан бері қолтеген елдерде COVID-19 препараторынан тәң емес көтімділдікке тап болғанын атап отті. Кейір штаттарда елі вакцинация жасалмаған.

Басылым казіргі уақытта 4,5 миллион адам вакцинациядан отеді деп есептеді. Әр пациентке екі доза қажет екенін ескерсек, әлем тұрғындарының 75%-ына вакцинация жасауға жеті жыл қажет болады.

Сарашылардың пікірінше, Америка Құрама Штаттары бұл тапсырманы 11 айда шешеді. Қазіргі уақытта азаматтардың көпшілігі Израильде (100 адамға 58 доза) және БАӘ-де (100 адамға 35,8 доза) етіледі.

Дегенмен Bloomberg қалькуляторы вакцинациялаудың қазіргі қарқындан ғана ескерген. Кейін елдерде қазір ғана жүріп жаткан вакцинация тиісті көлісімшарттар жасалған сон жылдан жүруі мүмкін.

Әлемдегі ең жогары вакцинацияланған ел – Израиль екіншінде 75% қамтуға жетеді. АҚШ 2022 жылға карай жаппай вакцинациялау жолында болуы мүмкін (Солтүстік Дакота Техасқа қарағанда алты ай бүрін болуы мүмкін). Батыстың бай елдердің вакцинация бүкіл елемеге қарғанда тез дамып келе жатқандықтан, қазіргі қарқынмен әлемде халықтың 75% вакцинациялау үшін 7 жыл қажет болады.

Мемлекеттер вакцинацияны қарқынды жүргізе бастаса, Bloomberg болжамы да өзгермек. Ақпарат агенттігі жаппай вакцинация әр елде әртүрлі көзінде басталды және әртүрлі қарқынмен жүріп жатыр, Еуропа елдердің қазіргідей қарқынмен жүрсе, халықтың 75 пайызын вакцинациялау бірнеше жылға созылуы мүмкін дейді. Сарашылар пандемияның елсеруене, беті қайтпауына оның мутацияға бейімділігі себеп болғанын айтты жатыр. Коронавирус пациенттерге плазма құюдан кейін мутацияға үшірауы мүмкін. Bloomberg бұл туралы Ұлыбритания галымдарының зерттеуіне сілтеме жасай отырып жазады.

Мамандар анықтағандай, плазма

жүктырғандарды емдеуге байланысты коронавирус өзгеруі мүмкін. Бұл иммундық жүйеден антиденелерге аз сезимтал етеді.

Британдық дәрігерлер онкологиялық аурудан аман қалған адамды үш айдан астам уақыт емдеді. Дәрігерлер коронавирустың денесінде қалай мутацияға үшырағанын қадағалады.

Сонымен катарап, ғалымдар вирустың иммундық жүйесі әлсірекен және созылмалы инфекциялармен мутацияға үшырайтынын анықтады. «Вирус адам ағзасында ұзак уақыт бойына есіп, көбейе алатын қабілетке не болған кезде, ол иммундық жүйемен күресуді үйренеді», – деді Кембридж терапевтік иммунология және инфекциялық аурулар институтының клиникалық микробиология профессоры Равиндр Гупта.

Оның айтуыша, плазма наукасын зиян тигізбейді, бірақ сонымен бірге оң нәтиже бермейді.

Bloomberg дәйін Дүниежүзілік денсаулық сактау үймының (ДДҮ) бас директоры Тедрос Адханом Гебресиесүс COVID-19 пандемиясын бакылау мүмкіндігі туралы мәлімдеді. Ол елдерде коронавирустың жана жағдайлары азайып бара жатқанын атап отті. Қантарда альянс мәліметтерге сүйенсек, әлемдегі жағдайлардың жартысынан көбі әлемдегі және Оңтүстік Америкада кездеседі. COVID-19 жаңа жағдайларының үштеп бір болігі Еуропа қурайды. Сонымен катарап ауруын осуы Батыс Тыңық мұхиты аймағында, Африкада және Шығыс Жерорта теңізінде байкалады.

Косымша вакциналармен вакцинацияларды жеделдүтеге болады. Үндістандағы және Мексикадағы вакциналардың шығарылышының әлемдегі ең ірі орталықтар жұмысын енді ғана бастады. Bloomberg қадағалан отырыған 100-ден астам келісім арқылы елдер 8,5 миллиардтан астам вакцина туралы көлісімшарттарға қол қойды. Елдердің тек үштен бір болігі ғана вакцинация кампанияларын бастады. Ғалымдар кең вакцинациялау арқылы ұжымдық иммунитет қалыптасады деп үміттеп отыр. Сонымен катарап, ғылыми қауымдастық вакцинаның кандай деңгейнен кол жеткізілгенін талқылауда.

ШЫМКЕНТЕ АВТОБУС ЖҮРГІЗУШІЛЕРІНІҢ ЖАЛАҚЫСЫ ҚӨТЕРІЛДІ

компаниясының директорына жоспарды алып тастау жөніндегі ұсынысты қайта қарауды ұсынды.

– Қоғамдық көліктеге җұмыс істеу – қоғамға қызмет етудін бір түрі. Арадағы түсініспеушілікten тұрғындар зардап шекпеу керек. Бірі җұмысына кешігіп барса, кейбір баруы керек жерлерге бара алмай қалды. Егер қандай да мәселе болса бұл компания басшылығынан шешілі қажет. Шешілмеген жағдайда депутаттар бар, ол жакта шешілмесе маған келініздер. Мен унемі ашықпын. Бірақ, енді ешқашан азаматтарды мұндай қолайсыздыққа қалдырымсыздар, – деген шаңар басшысы өзінің орынбасарына ербір 10 күн сайын жүргізушилердін

жағдайын біліп тұруды тапсырды. Кездесу сонында жүргізушилер кешірім сұрап, қызметтеріне қайта кірсегіндігін айтты.

Еске сала етсек, Шымкент қаласындағы қоғамдық көліктің жұмысына жақсарту, ашықтықты қамтамасыз ету мақсатында «Толем» жүйесін енгізілген. Бірақ жүйе енгізілгеннен бастап көліктерге койылған валидаторлардың түрлі себептермен істен шығуы тұрғындардың наразылығын тудырғаны жасырын емес. Осыған орай, 1 акпанның бастап ТОЛЕМ жүйесі істен шықкан жағдайда, қоғамдық көліктер ақысыз қызмет көрсететінін хабарлаган болатынбыз.

Жүргізушилерге 1- ақпанинан бастап сағатына 1110 теңге төленетін болды.

Шымкент қаласының әкімі 3 ақпанинан күні наразылық білдірген «Shymkent Bus» қоғамдық көлік компаниясының жүргізушилерінен кездесті, деп хабарлайды ERNUR.KZ.

Кездесуге 60-ка тарта жүргізуши және сала басшылары келді. Белгілі болғандай жүргізушилер көзінде. Олар күнделікті қойылатын жоспарды алып тастауды, айлықты көтерудің сұрауда. Мұрат Эйтінов көлік